

(मराठी रूपांतर)  
( सुधारित अभ्यासक्रम )  
(३ तास)

[ एकूण गुण : ७० ]

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.  
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.  
(३) दोन्ही विभागाची उत्तरे एकाच उत्तर पत्रिकेत लिहा.  
(४) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी प्रश्नपत्रिका १०० गुणांची असेल.

विभाग १

१. ग्रामीण विपणनाची व्याख्या सांगा. ग्रामीण विपणनाची विविध वैशिष्ट्ये सांगा.  
किंवा  
ग्रामीण विपणन विषयक समस्यांचा आढावा घेवून त्यावर उपाय सूचवा.
२. कृषी विपणनाची संकल्पना स्पष्ट करून कृषी विपणनातील मध्यस्थांचा आढावा घ्या.  
किंवा  
कृषी विपणनाच्या विविध कार्याविषयी सविस्तर माहिती द्या.
३. कृषी उत्पन्न बाजार समितीची रचना व कार्ये सांगा.  
किंवा  
स्पष्टीकरणात्मक टीप लिहा :-  
(अ) नाफेड  
(ब) भारतीय खाद्य निगम.

विभाग २

४. संस्थात्मक कर्ज पुरवठ्याच्या विविध मार्गांचा महत्त्वासह आढावा घ्या.  
किंवा  
ग्रामीण पतपुरवठ्यांमधील सावकाराच्या भूमिकेविषयी सविस्तर माहिती द्या.
५. सहकारी पतपुरवठ्याची रचना व महत्त्व सांगा.  
किंवा  
'नाबार्ड' बँकेविषयी सविस्तर माहिती लिहा.
६. 'स्वयंसाहाय्यता गट' संकल्पना स्पष्ट करा. स्वयंसाहाय्यता गटाची विविध वैशिष्ट्ये सांगा.  
किंवा  
तुमच्या विभागातील कोणत्याही एका स्वयंसाहाय्यता बचत गटाच्या कार्याचा आढावा घ्या.

T.Y.B.A. Rural Development - II  
Rural Marketing & Finance  
(REVISED COURSE)

1 : 1st half. 13-AM(i)  
Con. 2631-13.

(3 Hours)

[Total Marks]

- N.B. : (1) Attempt any **five** questions.  
(2) **All** questions carry **equal** marks.  
(3) Answers of the **two** Sections should be written in the **same** answer book.  
(4) The Paper will carry **100** marks for the **IDOL** students.

Section I

1. Define the term 'Rural Marketing'. Explain the various features of Rural Marketing.

OR

Review the problems of Rural Marketing and suggest remedies on it.

2. Explain the concept of Agriculture Marketing and review the intermediators in Agriculture Marketing.

OR

Write detail note on functions of Agricultural Marketing.

3. Explain the structure and functions Agriculture Produce and Market Committee.

OR

Write explanatory notes :—

- (i) NAFED
- (ii) Food Corporation of India.

Section II

4. Review in detail various sources of Institutional Finance with their importance.

OR

Write detail note on role of money-lenders in Rural Finance.

5. Explain structure and importance of Co-operative Finance.

OR

Write detail note on NABARD.

6. Define term Self Help Group. Explain the various characteristics of Self Help Group.

OR

Review the working of any Self Help Group in your area.

[ TURN OVER

(मराठी रूपांतर)  
(जुना अभ्यासक्रम)  
(३ तास)

(एकूण गुण : ६०)

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.  
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.  
(३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहावित.  
(४) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी प्रश्नपत्रिका १०० गुणांची असेल.

### विभाग १

१. शेती व्यवसायाची ग्रामीण विकासातील व्याप्ती आणि महत्त्व विशद करा.

**किंवा**

शेती उत्पादकतेची संकल्पना विशद करा आणि शेतीची उत्पादकता कमी असण्याची विविध कारणे सांगा.

२. जलसिंचनाच्या विविध पद्धतींचे वर्णन करा.

**किंवा**

सेंद्रिय खताचे विविध प्रकार आणि महत्त्व यांची चर्चा करा.

३. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :-

- (अ) वाळवंटीकरणाची कारणे
- (ब) अवर्षण प्रवण क्षेत्र
- (क) दलदल जमिनीच्या समस्या
- (ड) खारजमिनीच्या समस्या.

### विभाग २

४. जंगलाच्या प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्ष फायद्याची चर्चा करा.

**किंवा**

कोकणातील फलोद्यान योजनेचे यश कोणकोणत्या घटकांवर अवलंबून आहे ? विशद करा.

५. शेळ्या व मेंढ्यांच्या पारंपरिक व संकरीत जाती सांगून त्यांचे ग्रामीण दारिद्र्य निर्मूलनातील महत्त्व विशद करा.

**किंवा**

कोंबड्याच्या विविध जाती सांगा आणि कुक्कुटपालन व्यवसायाच्या मूलभूत गरजा स्पष्ट करा.

६. फळप्रक्रिया उद्योगाची संकल्पना स्पष्ट करा आणि फळप्रक्रिया उद्योगाचे ग्रामीण विकासातील महत्त्व सांगा.

**किंवा**

स्पष्टीकरणात्मक टिपा लिहा :-

- (अ) भाजीपाला प्रक्रिया उद्योग
- (ब) शेतमाल प्रक्रिया उद्योग.

T.Y.B.A

ws Feb. 2013-(c) 38

Con. 1918-13.

Rural Development - V  
Agriculture & Allied Activities  
(OLD COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks]

StudentBounty.com  
2013

- N. B. : (1) Attempt any **five** questions.  
(2) **All** questions carry **equal** marks.  
(3) Answers of the **two** sections should be written in the **same** answer book.  
(4) The paper will carry **100** marks for the **IDOL** Students.

**Section I**

1. Explain the scope and importance of agriculture in Rural Development.

**OR**

Explain the concept of agricultural productivity and discuss the causes of agricultural productivity.

2. Describe the various methods of Irrigation.

**OR**

Discuss the various types and importance of organic fertilizers.

3. Write short notes on any **two** :-

- (a) Causes of Desertification
- (b) Drought Prone Area
- (c) Problems of Water Logging
- (d) Problems of Khar Land.

**Section II**

4. Discuss the Direct and Indirect advantages of forest.

**OR**

What factors contribute to the successful implementation of phalodyan scheme in Konkan ? Explain.

5. State the traditional and cross-breed types of sheep and goats and explain their importance in rural poverty alleviation.

**OR**

State the various breeds of Poultry and Elaborate the basic requirements of poultry farm.

6. Define the fruit processing industries. Explain the importance of fruit processing industries in Rural Development.

**OR**

Write explanatory note on :-

- (a) Vegetable processing industries
- (b) Agro-processing industries.

[ TURN OVER

(मराठी रूपांतर)  
(नवीन अभ्यासक्रम)  
(३ तास)

[एकूण गुण : ७०]

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.  
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.  
(३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.  
(४) दूर व मुक्त शिक्षण संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी प्रश्नपत्रिका १०० गुणांसाठी आहे.

### विभाग १

- शेतीची संकल्पना सांगून, भारतीय अर्थव्यवस्थेत शेतीची भूमिका सांगा.  
किंवा  
शेती उत्पादकतेची संकल्पना सांगून, शेती उत्पादकता निर्धारण करणाऱ्या घटकांचे विवेचन करा.
- जमीनीची संकल्पना सांगून तिची नैसर्गिक गुण-वैशिष्ट्ये सांगा.  
किंवा  
जमीनीच्या धुपेची कारणे, परिणाम सांगून, धूप थांबविण्यासाठी प्रतिबंधात्मक उपाय सुचवा.
- शेतीसाठी वापरले जाणारे जलसिंचनाचे विविध मार्ग सांगून, त्यांचे शेती विकासातील महत्त्व स्पष्ट करा.  
किंवा  
शेतीच्या मशागतीसाठी वापरली जाणारी विविध पारंपरिक व आधुनिक अवजारे सांगा.

### विभाग २

- हरितक्रांतीचे टिकात्मक मूल्यमापन करा.  
किंवा  
भारतीय शेतीक्षेत्राच्या विकासासाठी भविष्यकालीन धोरणाचे विवेचन करा.
- महाराष्ट्र शासनाच्या कृषी विभागाची सविस्ताराने माहिती लिहा.  
किंवा  
कृषी विज्ञान केंद्राचे उद्देश सांगून, कृषी विज्ञान केंद्रामार्फत दिल्या जाणाऱ्या विविध प्रशिक्षणाची सविस्तर चर्चा करा.
- हरितगृह म्हणजे काय ? हरितगृहाचे आजच्या काळातील महत्त्व सांगा.  
किंवा  
सेद्रीय शेतीची संकल्पना सांगून, सेद्रीय शेतीचे महत्त्व विशद करा.

## (REVISED COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks : 70]

**N.B. :** (1) Attempt **five** questions.(2) **All** questions carry **equal** marks.(3) Answers of the **two** sections should be written in the **same** answer book.(4) The paper will carry **100** marks for the **IDOL** students.**Section I**

1. State the concept of Agriculture. Explain the role of agriculture in Indian Economy.

**OR**

Explain the concept of Agricultural Product. Elaborate the determining factors of Agricultural Product.

2. Explain the concept of Land, also explain its natural features.

**OR**

Explain the causes, effects of soil erosion. Suggest the remedial measures to prevent it.

3. State the various sources of irrigation used for agriculture. Explain the significance in agricultural development.

**OR**

State the different traditional and modern equipment utilised for agricultural cultivation.

**Section II**

4. Critically evaluate Green Revolution.

**OR**

Elaborate the future policies for development of agricultural sector in India.

5. Write detail note on, Department of Agriculture Government of Maharashtra.

**OR**

Explain the objectives of Krishi Vigyan Kendra. Discuss detail on, various training programme of Krishi Vigyan Kendra.

6. What is Green Houses ? Explain the importance of Green Houses in today's era.

**OR**

Explain the concept of organic farming. State the significance of organic farming.

**[TURN OVER]**

(मराठी रूपांतर)  
(जूना अभ्यासक्रम)

(३ तास)

[एकूण गुण : ७०]

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा. प्रत्येक विभागातून किमान दोन प्रश्न आवश्यक आहेत.  
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.  
(३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.  
(४) दूर व मुक्त शिक्षण संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी प्रश्नपत्रिका १०० गुणांसाठी आहे.

### विभाग १

१. स्वयंपूर्ण खेड्यांची संकल्पना स्पष्ट करून, स्वयंपूर्ण खेड्यांच्या न्हासाची कारण मिमांसा करा.

किंवा

उदारीकरण, खाजगीकरण व जागतिकीकरण या संकल्पना स्पष्ट करून, त्यांचे ग्रामीण विकासावरील परिणाम सांगा.

२. सामूहिक विकास प्रतिमानाचा अर्थ सांगून, त्याच्या यशापयशाची चर्चा करा.

किंवा

ग्रामीण विकासाचे 'क्षेत्रीय व गटलक्ष्मी' दृष्टिकोनांवर भाष्य करा.

३. गेल्या ५० वर्षांतील ग्रामीण विकासविषयक दृष्टिकोन व डावपेचांचा आढावा घेऊन त्यांचे मूल्यमापन करा.

किंवा

ग्रामीण विकासातील बदलत्या दृष्टिकोनांचा आढावा घ्या.

### विभाग २

४. ७३व्या घटना दुरुस्तीची वैशिष्ट्ये सांगून, त्यांचे ग्रामीण विकासातील महत्त्व स्पष्ट करा.

किंवा

महाराष्ट्रातील पंचायतराज व्यवस्थेचा आकृतीबंध स्पष्ट करा.

५. सहकार व ग्रामीण विकास यातील सहसंबंध स्पष्ट करून, सहकारी चळवळीच्या मर्यादा स्पष्ट करा.

किंवा

महाराष्ट्रातील विविध सहकारी संस्थांनी दिलेल्या योगदानाचा आढावा घ्या.

६. स्वयंसेवी संघटनांची ग्रामीण विकासातील भूमिका स्पष्ट करा.

किंवा

विकास कार्यक्रमात लोकसहभागाचे महत्त्व सांगा.

T.Y.B.A

Rural Development - IV - R  
Development in India, Theory

StudentBounty.com  
APR 2013

P4-RT-Exam.-Feb.-13-374

Con. 1876 & (a)-13.

(OLD COURSE)

[PL-3070-3071]

(3 Hours)

[Total Marks]

N.B. : (1) Attempt any **five** questions.

(2) **All** questions carry **equal** marks.

(3) Answers of the **two** sections should be written in the **same** answer book.

(4) The paper will carry **100** marks for the **IDOL** students.

**Section I**

1. Explain the concept of self-sufficient village community and state reasons of decay of self sufficient villages.

**OR**

Explain the concept of Liberalization, Privatization and Globalization and state its effects on Rural Development.

2. State the meaning of Community Development Model. Discuss its success and failures.

**OR**

Comment on area and target group approaches to Rural Development.

3. Review and evaluate the approaches and strategies during the last fifty years.

**OR**

Attempt a brief review of changing approaches to Rural Development.

**Section II**

4. State the features of 73<sup>rd</sup> constitutional Amendment and give its importance in Rural Development.

**OR**

Explain the structure of Maharashtra Model of Panchayati Raj.

5. State the co-relation between co-operation and Rural Development. Explain the limitations of co-operative movement.

**OR**

Review the contribution of various co-operative Institutes in Maharashtra.

6. Explain the role of voluntary organizations in Rural Development.

**OR**

Give the importance of people's participation in development programme.

[TURN OVER]

- N.B. : (1) Attempt any **five** questions.  
(2) **All** questions carry **equal** marks.  
(3) Answers of the **two** sections should be written in **same** answer-book.  
(4) The Paper will carry **100** marks for **IDOL** students.

**Section I**

1. State the 'Gandhian approach' about rural development.

**OR**

Define term voluntary work. Explain nature of voluntary organisation.

2. Explain the contribution of voluntary sector in pre-independence period.

**OR**

State the origin and development of various non-government organizations in Maharashtra.

3. Explain the role of non-government organisations in rural development.

**OR**

Give the importance of voluntary organisation in Rural Development.

**Section II**

4. Explain the principles of management of voluntary organization.

**OR**

Explain the problems of management of voluntary organization and suggest measures on it.

5. Critically examine the role of voluntary organization.

**OR**

State the various functions of management of voluntary organization.

6. Explain the role of NGO's in resolving the problems in rural India.

**OR**

Discus the various activities undertaken by voluntary organisation in Rural Development.

[ TURN OVER

( मराठी रूपांतर )  
( जुना अभ्यासक्रम )

( ३ तास )

( एकूण गुण : ७० )

- सूचना : (१) एकूण पाच प्रश्न सोडवा.  
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.  
(३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तर-पत्रिकेत लिहा.  
(४) दूर व मुक्त शिक्षण संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी प्रश्न-पत्रिका १०० गुणांची आहे.

### विभाग १

१. ग्रामीण विकासाबाबतच्या गांधीवादी दृष्टीकोनाविषयी माहिती सांगा.

किंवा

स्वयंसेवी कार्याची व्याख्या करा. स्वयंसेवी संघटनांचे स्वरूप स्पष्ट करा.

२. स्वातंत्र्यपूर्व काळातील स्वयंसेवी संस्थांचे योगदान विशद करा.

किंवा

महाराष्ट्रातील विविध अशासकीय संघटनांच्या उगम व विकासाविषयी माहिती द्या.

३. ग्रामीण विकासातील अशासकीय संघटनांची भूमिका स्पष्ट करा.

किंवा

ग्रामीण विकासातील स्वयंसेवी संघटनांचे महत्त्व सांगा.

### विभाग २

४. स्वयंसेवी संस्थेच्या व्यवस्थापनाची तत्वे स्पष्ट करा.

किंवा

स्वयंसेवी संस्थांच्या व्यवस्थापनातील अडचणी सांगून त्यावर उपाय सूचवा.

५. स्वयंसेवी संस्थांच्या कार्याचे टीकात्मक परीक्षण करा.

किंवा

स्वयंसेवी संस्थेच्या व्यवस्थापनाची विविध कार्ये सांगा.

६. ग्रामीण भारतातील समस्या सोडविण्यामध्ये स्वयंसेवी संस्थेची भूमिका सांगा.

किंवा

स्वयंसेवी संस्थेच्या ग्रामीण विकासातील विविध कृती कार्यक्रमांची चर्चा करा.

Con. 1875 (a)-13.

3

(REVISED COURSE)

( 3 Hours )

[ Total Marks

StudentBounty.com

- N.B. :** (1) Attempt any **five** questions.  
(2) **All** questions carry **equal** marks.  
(3) Answers to the **two** sections should be written in the **same** answer-book.  
(4) The Paper will carry **100** marks for the **IDOL** students.

**Section I**

1. Explain the concept of "Applied agriculture" and state its importance in rural development.

**OR**

Define 'Applied agriculture' and explain its nature and scope.

2. Explain the concept of horticulture and state the various techniques of horticulture.

**OR**

Discuss the environmental and economical utility of horticultural development.

3. What is meant by 'forestry' ? What are the direct and indirect advantages of forests ?

**OR**

Suggest the various measures to promote forestry.

**Section II**

4. Explain the scope of 'Dairy development' in Konkan region.

**OR**

State the traditional and cross-breed types of sheeps and goats and explain their importance in rural poverty alleviation.

5. What are the various breeds of poultry ? State the basic requirements of poultry farm.

**OR**

Explain the various schemes for promotion of poultry in India.

6. Explain the nature and scope of fishery in India.

**OR**

Explain the various methods of fish preservation.

[ TURN OVER

( मराठी रूपांतर )  
(सुधारित अभ्यासक्रम)

( ३ तास )

( एकूण गुण : ७० )

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.  
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.  
(३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तर-पत्रिकेत लिहा.  
(४) दूर व मुक्त शिक्षण संस्थेच्या विद्यार्थ्यांसाठी प्रश्न-पत्रिका १०० गुणांची आहे.

विभाग १

१. उपयोजित शेतीची संकल्पना स्पष्ट करून उपयोजित शेतीचे ग्रामीण विकासातील महत्त्व सांगा.

किंवा

उपयोजित शेतीची व्याख्या सांगून उपयोजित शेतीचे स्वरूप व व्याप्ती स्पष्ट करा.

२. फलोद्यानाची संकल्पना स्पष्ट करून फलोद्यानाची विविध तंत्रे सांगा.

किंवा

फलोद्यान विकासाचा आर्थिक व पर्यावरणात्मक दृष्टीने फायदा याविषयी चर्चा करा.

३. 'वानिकी' म्हणजे काय ? वनांपासून कोणते प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष फायदे मिळतात ?

किंवा

वनविकासासाठी विविध उपाय-योजना सूचवा.

विभाग २

४. कोकण विभागात दुग्ध-व्यवसायासाठी असलेल्या विकासाच्या संधी विशद करा.

किंवा

शेळ्या-मेंढ्यांच्या पारंपारिक व संकरित जाती सांगून त्यांचे ग्रामीण दारिद्र्य निर्मूलनातील महत्त्व विशद करा.

५. कोंबड्यांच्या विविध जाती कोणत्या ? कुक्कुटपालन व्यवसायासाठी आवश्यक घटक सांगा.

किंवा

भारतातील कुक्कुटपालन व्यवसायाच्या विकासासाठी असलेल्या विविध योजनांचे स्पष्टीकरण करा.

६. भारतातील मासेमारीचे व्यवसायाचे स्वरूप व व्याप्ती स्पष्ट करा.

किंवा

मासे टिकविण्याच्या विविध पद्धती स्पष्ट करा.

\*\*\*\*\*

T.Y.B.A

AGJ 1st half (m) 29

Con. 3543+13.

Rural Development - VII  
Finance - (old)  
(OLD COURSE)

(3 Hours)

[ Total M

StudentBounty.com

April 2013

- N.B. :** (1) Attempt **five** questions.  
(2) **All** questions carry **equal** marks.  
(3) Answers of the **two** sections should be written in the **same** answer book.

**Section I**

1. Define the concept of Agricultural Marketing and explain the special characteristics of Agricultural product.

**OR**

Elaborate the various functions of Agricultural Marketing.

2. Explain the various defects of agricultural marketing and discuss the intermediary in agricultural marketing.

**OR**

What is marketable surplus ? Elaborate the importance of marketable surplus in economic development.

3. Evaluate the role of Shetkari Sanghatana in securing remunerative prices in agricultural produce.

**OR**

State the structure of regulated market and explain the importance of regulated markets in Indian agricultural marketing.

**Section II**

4. What are the sources of Non-Institutional Finance ? Give details about Money Lenders Regulation Act.

**OR**

Explain the causes and consequences of rural indebtedness in India.

5. Define the concept of 'self help group' and explain the feature and function of self help group.

**OR**

Explain the causes of weakness in primary co-operative credit supply institution in rural area. Suggest remedial measures to remove it.

6. Explain the role of Regional Rural Bank in Rural Development.

**OR**

Discuss the various objectives and functions of NABARD.

(मराठी रुपांतर)  
(जुना अभ्यासक्रम)  
(३ तास)

[एकूण गुण : ७०]

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.  
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.  
(३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.

### विभाग १

१. शेतमालाच्या बाजारपेठेची संकल्पना स्पष्ट करून शेतमालाची विशेष वैशिष्ट्ये विशद करा.

**किंवा**

शेतमालाच्या बाजारपेठेची विविध कार्ये स्पष्ट करा.

२. कृषीविपणन व्यवस्थेतील विविध दोष विशद करा आणि कृषी बाजार व्यवस्थेतील मध्यस्थाची चर्चा करा.

**किंवा**

विक्रेय वाढावा म्हणजे काय ? विक्रेय वाढाव्याचे आर्थिक विकासातील महत्त्व विशद करा.

३. कृषी मालाला किफायतशीर किंमत मिळावी म्हणून शेतकरी संघटनांनी बाजवलेल्या भूमिकेचे मुल्यमापन करा.

**किंवा**

नियंत्रित बाजारपेठेची रचना सांगा आणि भारतीय शेतमालाच्या विक्री व्यवस्थेतील नियंत्रित बाजारपेठेचे महत्त्व विशद करा.

### विभाग २

४. बिगर संस्थात्मक कर्जपुरवठ्याचे विविध मार्ग कोणते ? सावकारी नियंत्रण कायद्याची सविस्तर माहिती द्या.

**किंवा**

भारतातील कर्जबाजारीपणाची कारणे आणि परिणाम विशद करा.

५. 'स्वयं सहाय्यता गट' ही संकल्पना स्पष्ट करून स्वयंसहाय्यता गटाची वैशिष्ट्ये आणि कार्य विशद करा.

**किंवा**

ग्रामीण भागातील प्राथमिक सहकारी पतपुरवठा संस्था कमकुवत राहण्याची कारणे सांगा व यासाठी विविध उपाय योजना सुचवा.

६. विभागीय ग्रामीण बँकाची ग्रामीण विकासातील भूमिका सांगा.

**किंवा**

नाबार्डची विविध उद्दिष्टे आणि कार्य यांची चर्चा करा.

N.B. : (1) Attempt **five** questions.

(2) **All** questions carry **equal** marks.

(3) Answers of the **two** sections should be written in the **same** answer book.

### Section I

1. Define the concept of Agricultural Marketing and explain the special characteristics of Agricultural product.

**OR**

Elaborate the various functions of Agricultural Marketing.

2. Explain the various defects of agricultural marketing and discuss the intermediary in agricultural marketing.

**OR**

What is marketable surplus ? Elaborate the importance of marketable surplus in economic development.

3. Evaluate the role of Shetkari Sanghatana in securing remunerative prices in agricultural produce.

**OR**

State the structure of regulated market and explain the importance of regulated markets in Indian agricultural marketing.

### Section II

4. What are the sources of Non-Institutional Finance ? Give details about Money Lenders Regulation Act.

**OR**

Explain the causes and consequences of rural indebtedness in India.

5. Define the concept of 'self help group' and explain the feature and function of self help group.

**OR**

Explain the causes of weakness in primary co-operative credit supply institution in rural area. Suggest remedial measures to remove it.

6. Explain the role of Regional Rural Bank in Rural Development.

**OR**

Discuss the various objectives and functions of NABARD.

(मराठी रुपांतर)  
(जुना अभ्यासक्रम)  
(३ तास)

[एकूण गुण : ७०]

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.  
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.  
(३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.

### विभाग १

१. शेतमालाच्या बाजारपेठेची संकल्पना स्पष्ट करून शेतमालाची विशेष वैशिष्ट्ये विशद करा.

**किंवा**

शेतमालाच्या बाजारपेठेची विविध कार्ये स्पष्ट करा.

२. कृषीविपणन व्यवस्थेतील विविध दोष विशद करा आणि कृषी बाजार व्यवस्थेतील मध्यस्थाची चर्चा करा.

**किंवा**

विक्रेय वाढावा म्हणजे काय ? विक्रेय वाढाव्याचे आर्थिक विकासातील महत्त्व विशद करा.

३. कृषी मालाला किफायतशीर किंमत मिळावी म्हणून शेतकरी संघटनांनी बाजवलेल्या भूमिकेचे मुल्यमापन करा.

**किंवा**

नियंत्रित बाजारपेठेची रचना सांगा आणि भारतीय शेतमालाच्या विक्री व्यवस्थेतील नियंत्रित बाजारपेठेचे महत्त्व विशद करा.

### विभाग २

४. बिगर संस्थात्मक कर्जपुरवठ्याचे विविध मार्ग कोणते ? सावकारी नियंत्रण कायद्याची सविस्तर माहिती द्या.

**किंवा**

भारतातील कर्जबाजारीपणाची कारणे आणि परिणाम विशद करा.

५. 'स्वयं सहाय्यता गट' ही संकल्पना स्पष्ट करून स्वयंसहाय्यता गटाची वैशिष्ट्ये आणि कार्ये विशद करा.

**किंवा**

ग्रामीण भागातील प्राथमिक सहकारी पतपुरवठा संस्था कमकुवत राहण्याची कारणे सांगा व यासाठी विविध उपाय योजना सुचवा.

६. विभागीय ग्रामीण बँकाची ग्रामीण विकासातील भूमिका सांगा.

**किंवा**

नाबार्डची विविध उद्दिष्टे आणि कार्ये यांची चर्चा करा.

-----

T.Y.B.A.

Rural Development Paper - VII

21 : 1st half. 13-AM(g)

Con. 2608-13.

Rural Resource Management (Re)

(REVISED COURSE)

(3 Hours)

[Total Marks]

- N.B. :** (1) Attempt any **five** questions.  
(2) **All** questions carry **equal** marks.  
(3) Answers to the **two** sections should be written in the **same** answer book.

**Section -1**

1. State the various types of renewable and non renewable resources.

**OR**

Explain the nature of rural resources with its types.

2. Explain the various types of land and state the pattern of land use in India.

**OR**

Explain in detail the nature of soil conservation.

3. Discuss the nature of the problems of water scarcity. Suggest the remedies of scarcity of water.

**OR**

State the causes of water pollution and suggest the remedies of water pollution.

**Section -2**

4. Explain the concept and human resource. What is the important aspect of human resource development ?

**OR**

Discuss the causes and consequences of population exposition in India.

5. State the various types of transport and explain the significance of transport in rural development.

**OR**

State the importance of pure drinking water in human resource development.

6. Explain the role of agricultural research in rural development.

**OR**

State the various types of nontraditional energy sources.

[ TURN OVER

(मराठी रूपांतर)  
( सुधारित अभ्यासक्रम )  
(३ तास )

[ एकूण गुण :

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.  
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.  
(३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तर पत्रिकेत सोडवा.

विभाग -१

१. पुननिर्मित होणाऱ्या आणि पुननिर्मित न होणाऱ्या साधन संपत्तीचे विविध प्रकार सांगा.

किंवा

ग्रामीण साधन संपत्तीचे स्वरूप त्यांच्या प्रकारांसह स्पष्ट करा.

२. जमिनीचे विविध प्रकार स्पष्ट करून भारतातील जामिनाचा उपयोग कोणकोणत्या कारणासाठी केला जातो ते सांगा.

किंवा

भू-संवर्धनाचे स्वरूप सविस्तर स्पष्ट करा.

३. जलदुर्भिक्षतेच्या समस्यांच्या स्वरूपाची चर्चा करून जलदुर्भिक्षतेवर उपाय सुचवा.

किंवा

जल प्रदूषणाची कारणे सांगून जल प्रदूषणावर उपाय सुचवा.

विभाग-२

४. मानवी संसाधन संपत्ती ही संपल्पना स्पष्ट करा. मानवी संसाधन विकासाचे महत्वाचे पैलू कोणते?

किंवा

भारतातील लोकसंख्या वाढीची कारणे व परिणामांची चर्चा करा.

५. वाहतुकीचे विविध प्रकार सांगून ग्रामीण विकासातील वाहतूक व्यवस्थेचे महत्त्व स्पष्ट करा.

किंवा

मानवी साधन संपत्तीच्या विकासात शुद्ध पिण्याच्या पाण्याचे महत्त्व सांगा.

६. ग्रामीण विकासात कृषी संशोधनाची भूमिका स्पष्ट करा.

किंवा

अपारंपारिक ऊर्जा साधनांचे विविध प्रकार सांगा.

**(REVISED COURSE)**

( 3 Hours )

[ Total Marks : 70 ]

- N.B. :** (1) Attempt any **five** questions.  
 (2) **All** questions carry **equal** marks.  
 (3) Answers to the **two** Sections should be written in the **same** answer-book.

**Section I**

1. Comment on 'Present Status of Rural Development'.  
**OR**  
 Explain the provision regarding rural development in the Five Years Plans.
2. Explain the meaning of Co-operation and discuss the role of Co-operation in rural development.  
**OR**  
 State the causes of decline of Co-operative sector and suggest the remedies for development of Co-operative sector.
3. Review of project affected peoples rehabilitation problems.  
**OR**  
 Discuss the consequence of land acquisition for Special Economic Zone.

**Section II**

4. State the causes and consequences of land pollution.  
**OR**  
 Explain the concept of land pollution and suggest the remedies for controlling of land pollution.
5. Explain the concept of migration and state the causes of migration.  
**OR**  
 What is meant by disguised unemployment ? State the causes of disguised unemployment.
6. Explain the nature of liberalization, privatization and globalization.  
**OR**  
 State the impact of new economic policy on agriculture and agriculturist.

[ TURN OVER ]

( मराठी रूपांतर )  
(सुधारित अभ्यासक्रम)

( ३ तास )

( एकूण गुण : ७० )

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.  
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.  
(३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तर-पत्रिकेत सोडवा.

### विभाग १

१. 'ग्रामीण विकासाची सद्यस्थिती' या विषयावर भाष्य करा.  
किंवा  
पंचवार्षिक योजनांमधील ग्रामीण विकासविषयक तरतुदी स्पष्ट करा.
२. सहकाराची संकल्पना स्पष्ट करा. ग्रामीण विकासातील सहकाराच्या भूमिकेवर चर्चा करा.  
किंवा  
सहकाराच्या अवनतीची कारणे सांगून सहकाराच्या विकासासाठी उपाय सुचवा.
३. प्रकल्पग्रस्त लोकांच्या पुनर्वसनाबाबतच्या समस्यांचा आढावा घ्या.  
किंवा  
विशेष आर्थिक क्षेत्रासाठी जमिनीच्या संपादनामुळे झालेल्या परिणामांची चर्चा करा.

### विभाग २

४. जमिनीच्या प्रदूषणाची कारणे व परिणाम सांगा.  
किंवा  
भू-प्रदूषणाची संकल्पना स्पष्ट करून भू-प्रदूषणाच्या नियंत्रणासाठी उपाय सुचवा.
५. स्थलांतराची संकल्पना स्पष्ट करून स्थलांतराची कारणे सांगा.  
किंवा  
छूपी बेरोजगारी म्हणजे काय ? छूप्या बेरोजगारीची कारणे सांगा.
६. उदारीकरण, खाजगीकरण व जागतिकीकरणाचे स्वरूप स्पष्ट करा.  
किंवा  
नवीन आर्थिक धोरणाचा शेती आणि शेतकऱ्यांवर झालेला परिणाम सांगा.

\*\*\*\*\*

T.Y.B.A

Rural Development - VII

New Dimension of R.D.

19 : 1ST HALF-13 (h)-JP

Con. 3539-13.

(OLD COURSE)

(3 Hours)

[ Total Marks ]

- N.B. (1) Attempt any **five** questions.  
(2) **All** questions carry **equal** marks.  
(3) Answers of the **two** section should be written in **same** answer book.

### Section I

1. Give a brief account of the provisions regarding rural development in the five year plans after 1980.

**OR**

Explain the changing approaches to rural development in India.

2. Explain the concept of sustainable development and state the importance of sustainable development in the context of rural development.

**OR**

State the various problems of women in the rural society.

3. Write short notes on any **two** of the following :—

- (a) Allied activities to agriculture
- (b) Green House
- (c) New techniques in agriculture
- (d) Importance of KVK in rural development.

### Section II

4. Discuss in detail 'Karnataka Model' of health.

**OR**

What is Health for All ? State the need of empowerment of rural health machinery.

5. What is Human Resource Development ? Explain the importance of Education in Human Resource Development.

**OR**

Evaluate the present system of education and suggest remedial measures.

6. Explain the traditional and non-traditional sources of energy and state the energy problems in rural area.

**OR**

Explain the importance of forest resources in the process of rural development and state the important factor's responsible for deforestation.

[ TURN OVER ]

(मराठी रूपांतर)  
(जुना अभ्यासक्रम)  
(३ तास)

[ एकूण गुण :

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.  
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.  
(३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच प्रश्न पत्रिकेत लिहा.

### विभाग १

- १९८० नंतरच्या कालखंडातील पंचवार्षिक योजनेतील ग्रामीण विकास विषयक तरतूदीचा आढावा घ्या.  
किंवा  
भारतातील ग्रामीण विकासाचे बदलते दृष्टीकोन स्पष्ट करा.
- चिरस्थायी विकासाची संकल्पना स्पष्ट करून ग्रामीण विकासाच्या संदर्भात चिरस्थायी विकासाचे महत्त्व सांगा.  
किंवा  
ग्रामीण समाजातील महिलांच्या विविध समस्या सांगा.
- खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :-  
(अ) शेतीचे जीडधंदे  
(ब) हरितगृह  
(क) शेतीतील नवीन तंत्र  
(ड) ग्रामीण विकासात कृषी विज्ञान केंद्राचे महत्त्व.

### विभाग २

- 'आरोग्याचे कर्नाटक प्रतिमान' यावर सविस्तर टिपण करा.  
किंवा  
सर्वासाठी आरोग्य म्हणजे काय ? ग्रामीण भागातील आरोग्य यंत्रणेच्या सक्षमीकरणाची गरज विशद करा.
- मानवी साधनसंपत्ती म्हणजे काय ? मानवी साधनसंपत्तीच्या विकासातील शिक्षणाचे महत्त्व स्पष्ट करा.  
किंवा  
प्रचलित शिक्षण पद्धतीचे मुल्यमापन करून उपाय-योजना सूचवा.
- पारंपरिक आणि अपारंपरिक ऊर्जास्रोत विशद करा आणि ग्रामीण भागातील ऊर्जा समस्या सांगा.  
किंवा  
ग्रामीण विकासाच्या प्रक्रियेमध्ये वनसंपत्तीचे महत्त्व स्पष्ट करून वनसंपत्तीच्या न्हासासाठी जबाबदार असलेले घटक सांगा.

(REVISED COURSE)

( 3 Hours )

[ Total Marks : ]

- N.B. : (1) Attempt any **five** questions.  
(2) **All** questions carry **equal** marks.  
(3) Answers to the **two** Sections should be written in the **same** answer-book.

**Section I**

1. Define the term voluntary organization and elaborate the nature of voluntary sector.  
**OR**  
Explain the concept of 'voluntary work' and 'voluntary organization'. Discuss the various types of voluntary organization.
2. Explain the principles and functions of management of voluntary organization.  
**OR**  
Discuss the problems of management of voluntary sector in India.
3. Elaborate the importance of Non-government organization in employment generation programme.  
**OR**  
Examine work of voluntary organization with your field work observation.

**Section II**

4. Define the term 'professional social work'. Discuss the objectives of professional social work.  
**OR**  
Explain the nature and feature of professional social work.
5. Explain the activities in labour welfare field of social work.  
**OR**  
Explain in detail crime and correctional field of social work.
6. Discuss the various principles of social work.  
**OR**  
Elaborate the social case study work method.

[ TURN OVER ]

( मराठी रूपांतर )  
( सुधारित अभ्यासक्रम )

( ३ तास )

( एकूण गुण : ७० )

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.  
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.  
(३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तर-पत्रिकेत सोडवा.

**विभाग १**

१. स्वयंसेवी संघटनेची संकल्पना स्पष्ट करून स्वयंसेवी क्षेत्राचे स्वरूप विशद करा.  
किंवा  
'स्वयंसेवी कार्य' आणि 'स्वयंसेवी संघटना' या संकल्पना विशद करा. स्वयंसेवी संघटनेच्या प्रकाराची चर्चा करा.
२. स्वयंसेवी संस्थांच्या व्यवस्थापनाची तत्वे आणि कार्ये स्पष्ट करा.  
किंवा  
भारतातील स्वयंसेवी संघटनांच्या व्यवस्थापना संदर्भातील विविध समस्यांची चर्चा करा.
३. रोजगार निर्मिती कार्यासंबंधी अशासकिय संघटनांचे महत्त्व स्पष्ट करा.  
किंवा  
तुम्ही भेट दिलेल्या स्वयंसेवी संस्थेच्या कार्याचे टिकात्मक परीक्षण करा.

**विभाग २**

४. व्यावसायिक समाजकार्याची संकल्पना स्पष्ट करा. व्यावसायिक समाज कार्याच्या उद्देशांची चर्चा करा.  
किंवा  
व्यावसायिक समाजकार्याचे स्वरूप आणि वैशिष्ट्ये विशद करा.
५. समाजकार्यातील कामगार कल्याणक्षेत्रांतर्गत येणारे विविध उपक्रम सांगा.  
किंवा  
समाजकार्यातील अपराध व सुरक्षा क्षेत्राचे सविस्तर विवेचन करा.
६. समाजकार्याच्या विविध तत्वांची चर्चा करा.  
किंवा  
सामाजिककार्यातील व्यक्तीच्या कार्यपद्धतीचे सविस्तर वर्णन करा.

\*\*\*\*\*

- N.B. :** (1) Attempt any **five** questions.  
 (2) **All** questions carry **equal** marks.  
 (3) Answers of the **two** sections should be written in the **same** answer book,

### Section I

1. What is Multi Level Planning ? Explain the stages of Multi Level Planning.

**OR**

Explain the role of Planning in Developing Countries.

2. Explain the role and functions of the Planning Commission in Indian Economic Development.

**OR**

Explain the Composition and Functions of the State Planning Commission.

3. Explain the concept of Village Level Planning and State the contents of Village Level Planning.

**OR**

Comment on the Planning Process at the Block Level.

### Section II

4. What is Management ? Explain the role of Management in the context of Rural Development.

**OR**

State the problems of Management in the context of Agro-based Industries.

5. Explain the significance of Decision Making and Leadership in the Management.

**OR**

Describe the various functions of Management.

6. Give the details information of your field visit to any one Rural Industry.

**OR**

Explain the concept of Farm Budget and distinguish between Complete Budget and Partial Budget.

[TURN OVER]

(मराठी रूपांतर)  
(जुना अभ्यासक्रम)  
(३ तास)

[एकूण गुण : ७०]

- सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.  
(२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.  
(३) दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.

### विभाग १

१. बहुस्तरीय नियोजन म्हणजे काय ? बहुस्तरीय नियोजनाचे विविध स्तर स्पष्ट करा.  
किंवा  
विकसनशील देशातील नियोजनाची भूमिका विशद करा.
२. भारताच्या आर्थिक विकासात नियोजन मंडळाची भूमिका आणि कार्ये विशद करा.  
किंवा  
राज्य नियोजन मंडळाची रचना व कार्ये स्पष्ट करा.
३. ग्रामस्तरीय नियोजनाची संकल्पना स्पष्ट करून ग्रामस्तरीय नियोजनात समाविष्ट केलेल्या बाबी सांगा.  
किंवा  
गट पातळीवरील नियोजन प्रक्रियेवर भाष्य करा.

### विभाग २

४. व्यवस्थापन म्हणजे काय ? ग्रामीण विकासाच्या संदर्भात व्यवस्थापनाची भूमिका स्पष्ट करा.  
किंवा  
कृषी आधारित उद्योगांच्या संदर्भात व्यवस्थापनाच्या समस्या सांगा.
५. व्यवस्थापनात निर्णय प्रक्रिया आणि नेतृत्व यांचे महत्त्व स्पष्ट करा.  
किंवा  
व्यवस्थापनाची विविध कार्ये विशद करा.
६. आपण प्रात्यक्षिक कार्यासाठी भेट दिलेल्या ग्रामीण उद्योगाची सविस्तर माहिती द्या.  
किंवा  
शेतीचे अंदाज पत्रक ही संकल्पना स्पष्ट करून पूर्ण अंदाजपत्रक आणि अंशतः अंदाजपत्रक यातील फरक स्पष्ट करा.